

رهیافت پیشگیرانه اجتماعی ناظر بر ازدواج سپید

منصوره مسعودیان

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق، گرایش جزا و جرم‌شناسی

چکیده

امروزه ازدواج سپید به عنوان یکی از تهدیدهای مهم پیش روی خانواده ایرانی قرار دارد؛ در این نوع از روابط، زن و مرد بدون هیچ‌گونه تعهد قانونی، با یکدیگر زندگی می‌کنند و بدون هیچ‌گونه مسئولیتی نیز از هم جدا می‌شوند. در حقیقت، این نوع از ازدواج با ایجاد بستر مناسب جهت برقراری روابط موازی و متعدد جنسی می‌تواند پیامدهای مخربی را برای خانواده و جامعه در پی داشته باشد. در راستای مقابله با ازدواج سپید، ایجاد راهبرد پیشگیرانه ضروری جلوه می‌کند؛ در این خصوص، پیشگیری اجتماعی به خاطر تدابیر اجتماع‌محور و متنوعی که دارد می‌تواند به نحو مناسبی آحاد جامعه را در مقابل چنین روابط شومی ایمن نگاه دارد. البته تدابیر پیشگیرانه اجتماعی زمانی می‌توانند آثار عملی را به دنبال داشته باشند که در مقابل عوامل ایجاد ازدواج سپید قرار گیرند. با این اوصاف، در این جستار تلاش بر آن است تا با علت‌شناسی ازدواج سپید، راهبرد پیشگیرانه اجتماعی مناسبی در مقابل آن‌ها مورد بررسی و معرفی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: هم‌باشی، ازدواج قانونی، ازدواج سپید، پیشگیری اجتماعی.

۱- جستار گشایی

در مقطع کنونی، یکی از معضلاتی که جامعه ایران با آن مواجه است، پدیده ازدواج سپید می‌باشد؛ در این نوع از روابط، زن و مرد بدون ازدواج قانونی، روابط زناشویی را با یکدیگر تجربه می‌کنند. ازدواج سپید به این خاطر که خارج از قلمروی ازدواج قانونی قرار می‌گیرد، نه تنها دربردارنده آثار حقوقی نیست بلکه از پیامدهای منفی نیز برخوردار است. در حقیقت، نه تنها آثار ناشی از ازدواج قانونی اعم از دائم و موقت بر ازدواج سپید مترتب نیست بلکه بسته به اعمالی که زن و مرد در ازدواج سپید مرتکب می‌شوند، جرایمی چون زنا و ارتباط نامشروع نیز موضوعیت پیدا می‌کند. بنابراین همانطور که ملاحظه می‌شود، علاوه بر سلب حقوق و تعهدات ازدواج قانونی، افرادی که مبادرت به ازدواج سپید می‌کنند حسب‌مورد مشمول ضمانت‌اجراهای کیفری نیز قرار می‌گیرند.

با این مراتب، برای مقابله با ازدواج سپید ایجاد یک راهبرد پیشگیرانه متناسب و جامع ضروری جلوه می‌کند؛ در این رابطه، پیشگیری اجتماعی به عنوان یکی از مکانیسم‌های پیشگیرانه به شمار می‌آید که با ترمیم و اصلاح نهادها و ساختارهای اجتماعی به مقابله با بزهکاری می‌پردازد. در راستای پیشگیری اجتماعی از ازدواج سپید لازم است تا در ابتدا عوامل زمینه‌ساز چنین روابطی مورد بررسی قرار گیرند و سپس، با احتساب عوامل یادشده، ترسیم تدابیر پیشگیرانه مناسب در دستور کار قرار گیرد. تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در مقابل شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید، طیف گسترده‌ای از اعمال را دربرمی‌گیرد؛ بدین‌سان، می‌توان با اتخاذ اقداماتی از جمله در حوزه‌های آموزش و ارتقای سطح آگاهی عمومی در قبال آثار و پیامدهای سوء ناظر بر ازدواج سپید، ترویج فرهنگ ایرانی-اسلامی و تسهیل و تشویق افراد به ازدواج قانونی، راهبرد مناسبی را در مقابل با روابط مورد بحث به کار گرفت.

بر این اساس، در طی این جستار قصد و تلاش بر آن است تا همگام با علت‌شناسی ازدواج سپید به بررسی و تأمل در مورد تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در قبال آن‌ها پرداخته شود؛ در این خصوص، سعی بر آن است تا تدابیر پیشگیرانه در حوزه‌های متنوعی مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد. به این مناسبت در وهله نخست به مفهوم‌شناسی پرداخته می‌شود؛ زیرا تا زمانی که

نسبت به این مفاهیم آگاهی و شناخت لازم در دسترس قرار نگیرد، نمی‌توان تجزیه و تحلیل درستی را بر مبنای موضوع پژوهش انجام داد.

۲- تعاریف

با الگوبرداری از ساختار ناظر بر یک نوشتار علمی و منسجم، ابتدا به تعریف و تشریح مفاهیم اصلی مرتبط با تحقیق پرداخته می‌شود؛ به این مناسبت، ابتدا به تبیین ازدواج سپید و متعاقب بر آن، تعریف پیشگیری از جرم از جمله پیشگیری وضعی و اجتماعی در دستور کار قرار می‌گیرد. در این مسیر، قصد و تلاش بر آن است تا هریک از مفاهیم یادشده به صورت گویایی مورد تعریف قرار گیرد تا از این حیث، تصویر مناسبی از آن‌ها در ذهن مخاطب شکل بگیرد.

۲-۱- ازدواج سپید و تمییز آن از ازدواج قانونی

برای تدوین و تجهیز پاسخ‌های جامعی مناسب در قبال ازدواج سپید ضروری است تا در گام اول، با مفهوم ازدواج مذکور و قلمروی موضوعی آن آشنایی صورت پذیرد. البته در راستای کسب شناخت بیشتر نسبت به ازدواج سپید لازم است تا مرزبندی روشنی از ازدواج پیش‌گفته با ازدواج قانونی صورت پذیرد. با این مراتب، در ابتدا به تعریف ازدواج سپید پرداخته و سپس به تبیین تمایزهای آن با ازدواج قانونی مبادرت می‌شود.

۲-۱-۱- تعریف

ازدواج سپید یا سفید^۱ در زمره تأسیساتی به حساب می‌آید که در سوی مقابل ازدواج قانونی قرار می‌گیرد؛ در این‌باره گفته شده است، از آن جهت به آن ازدواج سفید گفته می‌شود که نوعی ارتباط سفید یعنی ارتباط بدون تعهد و پیوند را تداعی می‌سازد. (نظافتی ۱۳۹۶: ۳۷) درضمن باید توجه داشت که ازدواج سپید اصطلاحی فرانسوی^۲ به شمار می‌آید که به معنای ازدواج بدون فعالیت جنسی^۳ می‌باشد. (Reyland, 2011: 113) مطابق با معنای فرانسوی، ازدواج سپید ازدواجی است که در آن رابطه جنسی وجود ندارد. (Adeleye et al., 1999: 240) با این وجود باید متذکر شد، آن‌چه به عنوان ازدواج سپید در جامعه ایران رواج دارد با مفهوم فرانسوی آن در تنافی است.

با این ترتیب، ازدواج سفید به معنای نوعی زندگی زناشویی و برقراری رابطه جنسی بدون ثبت رسمی پیوند ازدواج است. (عبدی‌نیان و علامت‌ساز ۱۳۹۸: ۱۰۱) انتقادی که به تعریف مزبور وارد می‌آید از آن جهت است که ثبت رسمی ازدواج را شرط تمایز ازدواج سپید از ازدواج قانونی دانسته است. این در صورتی است که طبق مقررات جاری^۴ اصل بر آن است که ازدواج موقت نیز نیازی به ثبت رسمی ندارد. بنابراین در قالب تعریف ارائه‌شده این امکان وجود دارد که ازدواج موقت نیز در قالب ازدواج سپید قرار گیرد، حال آن‌که چنین موضوعی از مبنای درستی برخوردار نیست؛ چرا که ازدواج موقت مشمول حمایت قانونگذار قرار دارد.

بنا به یک تعریف دیگر، ازدواج سپید دائر بر هم‌خانگی زن و مردی است که به صورت قانونی با یکدیگر ازدواج ننموده‌اند و در عین حال، شکلی از آمیزش جنسی رسمی است که طی آن زن در خانه مرد موقعیت اجتماعی خاصی دارد. (محمدی اصل ۱۳۹۳: ۱۸) با این اوصاف می‌توان در تعریف ازدواج سپید چنین گفت، ازدواج سپید عبارت است از رابطه آزادانه زن و مردی که خارج از رعایت موازین قانونی، برای مدتی نامشخص، زندگی در کنار یکدیگر را تجربه می‌کنند. از این حیث، لزومی ندارد که چنین رابطه‌ای به ازدواج قانونی منتهی شود یا خیر.

بنابراین در ازدواج سپید، اجباری از ناحیه هریک از زن و مرد جهت هم‌نشینی و زندگی با یکدیگر دیده نمی‌شود بلکه آن‌ها با رضایت در کنار هم، گذران وقت می‌کنند.

1. White marriage.

2. Le mariage blanc.

3. Unconsummated marriage.

۴. در این خصوص، طبق ماده ۲۱ قانون حمایت از خانواده: «نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در جهت محوریت و استواری روابط خانوادگی، نکاح دائم را که مبنای تشکیل خانواده است مورد حمایت قرار می‌دهد. نکاح موقت نیز تابع موازین شرعی و مقررات قانون مدنی است و ثبت آن در موارد زیر الزامی است: ۱- باردارشدن زوجه؛ ۲- توافق طرفین؛ ۳- شرط ضمن عقد».

۲-۱-۲- تمییز آن از ازدواج قانونی

اگرچه در ازدواج سپید از واژه ازدواج استفاده صورت پذیرفته است اما این به معنای قانونی بودن آن نمی‌باشد؛ منظور آن است که میان ازدواج سپید با ازدواجی که در میان مردم رایج است، فاصله زیادی وجود دارد.

در ابتدا ضروری است تا مشخص گردد که چه ازدواج‌هایی از حمایت قانونگذار برخوردار می‌باشد؛ در این راستا، با بررسی و کنکاشی که انجام شد مشخص گردید، قانونگذار در ماده ۱۰۶۲ قانون مدنی، ازدواج را عقدی دانسته که مبتنی است بر ایجاب و قبول به الفاظی که صریحاً دلالت بر قصد متعاقدين کند. البته صرف ایجاب و قبول زوجین برای تحقق عقد ازدواج کفایت نمی‌کند بلکه نیاز است تا یکسری از شرایطی نیز رعایت شود.

با این مراتب، مهمترین تمایز میان ازدواج سپید با ازدواج قانونی آن است که ازدواج سپید برخلاف ازدواج قانونی از آثار قانونی برخوردار نیست؛ البته دلیل این موضوع نیز واضح می‌باشد؛ زیرا قانونگذار ازدواج سپید را به رسمیت نشناخته است تا آثاری را بر آن بار کند. به دیگر سخن، همین که ازدواج به درستی [مطابق با شرایط قانونی] واقع شد حقوق و تکالیفی برای زوجین ایجاد می‌کند که حقوقدانان از آن به عنوان آثار نکاح یاد می‌کنند. (صفایی و امامی ۱۳۹۶: ۱۳۱)

بدین ترتیب، مهمترین تفاوت‌های میان ازدواج سپید با ازدواج قانونی در محورهای موضوعی ذیل احصاء و بررسی می‌شوند:

الف) قاعده فراش: در یک ازدواج قانونی، قاعده بر آن است که طی شرایط زمانی خاصی، کودک متولد شده در زمان ازدواج بعد از انحلال آن ملحق به زوج است. از این قاعده که به عنوان قاعده فراش یاد می‌شود در مواد ۱۱۵۸ و ۲۱۱۵۹ قانون مدنی یاد شده است. با این ترتیب، چنین قاعده‌ای در مورد ازدواج سپید در جایی که به فرزندآوری بیانجامد، موضوعیت پیدا نمی‌کند.

ب) توارث: مطابق با ماده ۹۴۰ قانون مدنی، یکی از آثار ازدواج دائم آن است که زن و شوهر از هم ارث می‌برند. در رابطه با ازدواج موقت نیز گفته شده است، چنانچه ارث‌بری به عنوان شرط در ازدواج موقت ذکر شده باشد بنا به احتیاط با سایر ورثه مصالحه صورت می‌پذیرد و ورثه او را راضی می‌کنند. (آبادی‌زاده ۱۳۹۵: ۸۹) با این همه، در ازدواج سپید، رابطه توارث میان زوجین منتفی است.

البته باید متذکر شد، در یک ازدواج قانونی، فرزند متولد شده نیز از پدر و مادر ارث می‌برد؛ زیرا همانطور که پیشتر بیان شد، طبق قاعده فراش، فرزند ناشی از ازدواج قانونی به زوج ملحق می‌شود. این در صورتی است که فرزند ناشی از ازدواج سپید حکم فرزند ناشی از زنا را می‌یابد؛ چرا که ازدواج قانونی و شرعی میان پدر و مادر بیولوژیکی وی صورت نگرفته است. بنابراین فرزند ناشی از ازدواج سپید به مانند فرزند ناشی از زنا از پدر و مادر خود ارث نمی‌برد.

پ) نفقه: بر اساس ماده ۱۱۰۶ قانون مدنی،^۱ در زمره آثار ازدواج دائم آن است که زوجه در مقابل زوج، استحقاق دریافت نفقه را پیدا می‌کند. البته با عنایت به ماده ۱۱۱۳ قانون مذکور، در ازدواج موقت نیز چنانچه حق دریافت نفقه برای زن در عقد شرط شده یا عقد بر این مبنا واقع شده باشد، زوجه از چنین حقی برخوردار است. در ضمن، طبق ماده ۱۱۹۹ قانون مدنی، فرزند ناشی از ازدواج قانونی نیز حق دریافت نفقه را به عنوان یکی از افراد واجب‌النفقه پیدا می‌کند.

با این همه، در ازدواج سپید هیچ‌گونه رابطه انفاق‌آمیزی استوار نمی‌شود؛ بدین ترتیب، از یک سو، زن حق دریافت نفقه از مرد را نمی‌یابد و از طرف دیگر، فرزند ناشی از چنین ازدواجی، از چنین حقی برخوردار نمی‌گردد.

۱. وفق ماده قانونی مذکور: « طفل متولد در زمان زوجیت ملحق به شوهر است مشروط بر این که از تاریخ نزدیکی تا زمان تولد کمتر از شش ماه و بیشتر از ده ماه نگذشته باشد».

۲. طبق ماده قانونی یادشده: «هر طفلی که بعد از انحلال نکاح متولد شود ملحق به شوهر است مشروط بر این که مادر هنوز شوهر نکرده و از تاریخ انحلال نکاح تازو ولادت طفل بیش از دو ماه نگذشته باشد مگر آن که ثابت شود که از تاریخ نزدیکی تا زمان ولادت کمتر از شش ماه و یا بیش از ده ماه گذشته باشد».

۳. برحسب ماده قانونی مزبور: « زوجین که زوجیت آن‌ها دائمی بوده و ممنوع از ارث نباشند از یکدیگر ارث می‌برند».

۴. در این باره ماده ۸۸۴ قانون مدنی چنین مقرر داشته است: « ولدالزنا از پدر و مادر و اقوام آنان ارث نمی‌برد لیکن اگر حرمت رابطه که طفل ثمره آن است نسبت به یکی از ابویین ثابت و نسبت به دیگری به واسطه اکراه یا شبهه زنا نباشد طفل فقط از این طرف و اقوام او ارث می‌برد و بالعکس».

۵. طبق ماده قانونی یادشده: «در عقد دائم نفقه زن به عهده شوهر است».

۲-۲- پیشگیری از جرم و گونه‌شناسی آن

برای آشنایی بیشتر با پیشگیری از جرم، ابتدا آن را مورد تعریف و تشریح قرار داده و متعاقب بر آن به گونه‌شناسی آن پرداخته می‌شود.

۲-۲-۱- تعریف

پیشگیری از جرم^۱ عبارت است از اتخاذ تدابیر پیشینی که منجر به کاهش نرخ بزهکاری می‌گردد؛ منظور از تدابیر پیشینی آن دسته از تدابیری است که پیش از ارتکاب بزهکاری اعم از جرم و انحراف به منظور کاهش ارتکاب آن‌ها به کار بسته می‌شود. البته این موضوع را نیز باید در نظر داشت که در یک نمای وسیع‌تر، پیشگیری از جرم دایره بر تدابیر پیشینی و پسینی می‌باشد؛ مطابق با این رویکرد موسع، پیشگیری از جرم مشتمل بر پیشگیری غیر کیفری و کیفری است. به عبارتی روشن‌تر، پیشگیری از جرم هر تدبیری را شامل می‌شود که باعث کنترل نرخ بزهکاری می‌شود؛ بدین ترتیب، از این حیث تفاوتی ندارد که جرم‌انگاری و کیفرگذاری باعث کاهش تحقق بزهکاری شوند یا اتخاذ تدابیر غیر سرکوبگر مثل کاهش نرخ تورم و بهبود وضع معیشت مردم.

در این راستا گفته شده است، مطابق با اصول راهبردی سازمان ملل در حوزه پیشگیری از جرم،^۲ پیشگیری عبارت است از مجموعه راهبردها و تدابیر اتخاذی در یک جامعه معین و در یک زمان معین در زمینه پیشگیری و یا کاهش اعمال ناقض هنجارهای اجتماعی و یا قانونی و نیز مسائل ناشی از آن مانند ترس از جرم. (مندلی ۱۳۹۳: ۳۳)

به دیگر سخن، پیشگیری از جرم عبارت است از پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر ارتکاب جرم و اتخاذ برخی از اعمال جهت حذف یا کاهش چنین خطری. (Arrington, 2006: 33)

با این همه باید متذکر شد، آنچه به عنوان پیشگیری خاص از بزهکاری مطرح است همان رویکرد مضیق از پیشگیری می‌باشد؛ از این رو، تدابیر پیشینی و غیر سرکوبگر که در راستای کاهش نرخ ارتکاب بزهکاری به کار گرفته می‌شوند در سیطره تدابیر پیشگیرانه قرار می‌گیرند.

برای کسب آگاهی بیشتر نسبت به مفهوم تدابیر پیشگیرانه، گونه‌شناسی آن به ترتیب ذیل در دستور کار قرار می‌گیرد.

۲-۲-۲- گونه‌شناسی

مطابق با یک تقسیم‌بندی، پیشگیری از جرم در قالب پیشگیری وضعی و اجتماعی قرار می‌گیرد؛ برای آشنایی بیشتر با انواع یادشده از تدابیر پیشگیرانه، هر یک از آن‌ها به صورت جداگانه مورد تبیین و بررسی قرار می‌گیرد.

الف- پیشگیری وضعی: پیشگیری وضعی^۳ یکی از اقسام تدابیر پیشگیرانه را تشکیل می‌دهد؛ در این خصوص گفته شده است، این نوع از پیشگیری دو معنای مضیق و موسع دارد؛ در مفهوم موسع، پیشگیری وضعی به هر نوع تلاش جهت مداخله در محیط اطلاق می‌گردد که باعث می‌شود فرصت‌های بزهکاری^۴ کاهش پیدا کند. این نوع از پیشگیری در معنای مضیق به رویکرد حل معضل خاص اشاره پیدا می‌کند که موضوع تئوری‌ها و فنون گسترده را دربرمی‌گیرد. بدین ترتیب، حتی در معنای مضیق نیز پیشگیری وضعی، تکنیک‌ها و فنون مختلفی را شامل می‌شود که به کاهش فرصت‌های بزهکاری می‌انجامد. (Von Hirsch, Garland, Wakefield, Theory, & Ethics, 2000: 99) با این همه، انتقاد مهمی که به پیشگیری وضعی وارد می‌آید از آن جهت است که چنین رویکرد پیشگیرانه‌ای تنها جرایم فرصت‌مدار را در ذیل سیطره خود قرار می‌دهد، این در صورتی است که تمامی جرایم فرصت‌مدار نیستند. همچنین باید اضافه نمود، اجرای تدابیر پیشگیرانه وضعی موجب جابجایی جرم می‌شود. (صفاری ۱۳۸۱: ۱۹۷ و ۱۹۸)

۱. Prevention of crime.

۲. The principal policymaking body of the United Nations in the field of crime prevention.

۳. Situational crime prevention.

۴. Crime opportunities.

ب- پیشگیری اجتماعی: مطابق با رهیافت پیشگیری اجتماعی^۱، این نوع از پیشگیری، بزهکاری را نتیجه نقص فرآیند جامعه‌پذیری متأثر از آسیب‌پذیری اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، احساسی یا عاطفی و اقتصادی می‌داند و به همین خاطر مداخلات آن نظر بر ظرفیت‌های فردی هر شخص، محیط پیرامون وی، شرایط زندگی و عناصر ساختاری که وی را احاطه کرده‌اند، می‌باشد. به طور مثال، نهضت تهیه مقدمات سوادآموزی برای همه اعضای جامعه به عنوان یک تدبیر پیشگیرانه اجتماعی به شمار می‌آید. (مندلی ۱۳۹۳: ۶۳) بنابراین پیشگیری اجتماعی ناظر بر آن دسته از تدابیر کنشی یا پیشینی می‌باشد که گستره آن یک شخص یا موقعیت خاص را دربرنمی‌گیرد بلکه از ابعاد جمعی و گروهی برخوردار است. به واقع، این نوع از تدابیر تمامی آحاد جامعه را سیل قرار می‌دهد.

برای آشنایی بیشتر با قلمروی پیشگیری اجتماعی، هر یک از انواع آن به ترتیب ذیل تعریف و تشریح می‌شوند. پیشگیری رشد‌مدار یا زودرس: پیشگیری رشد‌مدار یا زودرس یکی از گونه‌های پیشگیری اجتماعی را تشکیل می‌دهد؛ این نوع از پیشگیری همانطور که از عنوان آن برمی‌آید، دلالت بر آن دارد که پیشگیری از بزهکاری باید در سنین کودکی آغاز شود. در این زمینه، مطالعات جرم‌شناختی نشان می‌دهد که غالب کودکان بزهکار در محیط‌های نامساعد اجتماعی و خانوادگی رشد می‌یابند و علاوه بر محرومیت از آموزش و فراگیری شیوه‌های جامعه‌پذیری در چنین محیط‌هایی از خرده فرهنگ‌های نیز متأثر بوده و قواعد و اصول زندگی بزهکارانه را یاد می‌گیرند. بدین ترتیب، دیدگاه‌های جدید جرم‌شناختی خواهان مداخله در فرآیند رشد و جامعه‌پذیری آن دسته از کودکانی است که در محیط‌های نامناسب خانوادگی و محلی قرار گرفته‌اند. (متولی‌زاده نایینی ۱۳۸۶: ۱۲۵)

پیشگیری اجتماع‌مدار: یکی دیگر از انواع پیشگیری اجتماعی، پیشگیری اجتماع‌مدار نام دارد؛ این نوع از پیشگیری دایره بر مجموعه راهبردها و تدابیری است که هدف آن‌ها تغییر شرایط محلی می‌باشد که بر بزهکاری، بزه‌دیدگی، ناامنی و به طور کلی، بر زندگی جمعی تأثیر می‌گذارد. بدین‌سان، در پیشگیری اجتماع‌مدار از تدابیری حمایت می‌شود که بر ابتکارات، منابع و تعهدهای اعضای جامعه محلی مبتنی است و جهت‌گیری آن بهبود چارچوب زندگی، تعاملات اجتماعی اعضا و افزایش احساس تعلق به آن جامعه می‌باشد. (مندلی ۱۳۹۳: ۷۳)

۳- عوامل ناظر بر پیدایش ازدواج سپید

پیش از آن‌که به بحث و بررسی راجع به تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در مواجهه با ازدواج سپید پرداخته شود، ضروری است تا مشخص گردد که چه عواملی منجر به پیدایش و شیوع این نوع از ازدواج در سطح جامعه می‌شود. در واقع، تا زمانی که به صراحت تبیین نشود که عوامل خطر ناظر بر پدیده ازدواج سپید دایره بر چه مواردی می‌باشند نمی‌توان سیاست پیشگیرانه مناسبی را نیز جهت مقابله با این عوامل خطر مورد تأمل و تدبیر قرار داد. با این مراتب، در این فراز از پژوهش تلاش بر آن است تا با اتخاذ یک رویکرد سنجیده، مهمترین عوامل پیدایش ازدواج سپید در جامعه ایران را واکاوی و بررسی نمود.

۳-۱- تنوع‌خواهی جنسی

بی‌گمان یکی از مهمترین عوامل پیدایش و شیوع ازدواج سپید در جامعه ناشی از تنوع‌خواهی جنسی افراد می‌باشد. تنوع‌خواهی جنسی به عنوان مکانیسمی عمل می‌کند که باعث می‌شود افراد از منظر ارضای غرایز جنسی قید و بند اخلاقی و قانونی حاکم بر جامعه را مورد پذیرش قرار ندهند؛ چنین مکانیسمی موجب می‌شود تا هریک از زن و مرد به دنبال شریک‌های جنسی متعددی باشد. در این خصوص، ازدواج سپید به عنوان یک گزینه مناسب فراروی کسانی قرار می‌گیرد که به دنبال تنوع‌خواهی جنسی می‌باشند؛ چرا که چنین افرادی به سهولت این امکان را پیدا می‌کنند تا به وسیله برقراری ازدواج یا ازدواج‌های سپید و به دنبال آن، ایجاد روابط موازی و متعدد، تمایل مبتنی بر تنوع‌خواهی جنسی خود را ارضاء کنند. در واقع، در تنوع‌خواهی جنسی همانطور که از عنوان آن پیدا است، افراد به جهات و مبانی مختلف تمایل بر آن دارند تا روابط جنسی متعدد و موازی را تجربه کنند؛ با این اوضاع، ازدواج سپید که در آن هیچ‌گونه تکالیف و حقوق قانونی برای افراد ایجاد نمی‌شود می‌تواند قالب مناسبی برای ارضای میل تنوع‌خواهی جنسی قلمداد گردد.

۱. Community crime prevention.

۲. Developmental or early crime prevention.

۳-۲- فقر مالی

فقر مالی یکی دیگر از عوامل شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید در جامعه را تشکیل می‌دهد؛ فقر مالی زمانی موضوعیت پیدا می‌کند که درآمد افراد با هزینه‌های آن‌ها هم‌خوانی نداشته باشد. با این وجود باید بررسی نمود تا مشخص گردد که چه ارتباطی میان فقر مالی و شیوع ازدواج سپید متصور است. در این خصوص می‌توان گفت، زمانی که افراد جامعه به خاطر فقر مالی در نتیجه عواملی مثل بیکاری، نوسان‌های اقتصادی، نرخ بالای تورم و غیره، این امکان را پیدا نمی‌کنند تا به صورت قانونی ازدواج کنند، به روابط غیر قانونی خارج از ازدواج مثل ازدواج سپید روی می‌آورند. در این ارتباط، بر اساس مصاحبه‌هایی که در بین برخی از افراد در شهرهای تهران، مشهد و اصفهان صورت گرفت مشخص شد، شرایط اقتصادی به عنوان یکی از عوامل اصلی در گرایش افراد به سمت ازدواج سپید مطرح شده است. (احمدی ۱۳۹۷: ۱۳۳)

به هر شکل واضح است که ازدواج قانونی نیازمند پرداخت هزینه‌های مخصوص به خود است؛ در این باره، هزینه‌های ازدواج مختص به زن یا مرد نیز نمی‌باشد بلکه هریک از ایشان به اندازه‌ای تکلیف به پرداخت هزینه‌های اولیه ازدواج و استمرار آن دارد. به طور مثال، پرداخت هزینه‌های مربوط به مسکن، خوراک، پوشاک و غیره که طبق قانون به عنوان نفقه به عهده مرد قرار می‌گیرد و پرداخت هزینه‌هایی که از طرف زن در راستای خرید چیزیه صورت می‌گیرد بخشی از هزینه‌های ازدواج را شامل می‌شود. البته هزینه‌های اولیه ازدواج از جمله خرید زیورآلات، برگزاری مراسم عروسی و غیره را نیز باید به فهرست این هزینه‌ها اضافه نمود.

بنابراین نمی‌توان به سادگی تصور نمود که افرادی که به لحاظ مالی دچار فقر و تنگدستی می‌باشند بتوانند از مسیر قانونی تن به ازدواج دهند؛ بدین ترتیب، یکی از گزینه‌هایی که فراروی این افراد قرار می‌گیرد، ازدواج سپید است که به خاطر حذف برخی از تشریفات، هزینه‌های آن در سنجش با ازدواج قانونی کمتر است. البته در این جا ممکن است گفته شود که آن دسته از افرادی که از فقر مالی رنج می‌برند می‌توانند به ازدواج موقت به عنوان یکی از اقسام ازدواج قانونی روی آورند. بنابراین در این جا نمی‌توان فقر مالی را به عنوان عامل تشکیل ازدواج سپید در جامعه لحاظ نمود. در پاسخ به این چالش باید گفت، اگرچه در ازدواج موقت برخلاف ازدواج دائم، هزینه‌ها به خاطر حذف احتمالی برخی از تشریفات مثل برگزاری مراسم عروسی کمتر است اما هنوز هزینه‌های آن از ازدواج سپید بیشتر است؛ چرا که در ازدواج موقت برخلاف ازدواج سپید، هزینه‌های مهمی به ویژه در حوزه پرداخت مهریه زن وجود دارد. با این همه، اگرچه نباید فقر مالی را عامل یگانه و منحصر در تشکیل و شیوع ازدواج سپید در جامعه شناسایی نمود اما همچنین نمی‌توان از جایگاه مهم آن در شکل‌گیری چنین روابطی نیز صرف‌نظر کرد.

۳-۳- مسئولیت‌گریزی

یکی دیگر از عوامل شیوع ازدواج سپید در جامعه را مسئولیت‌گریزی افراد تشکیل می‌دهد؛ بدین ترتیب، از آن جا که ازدواج قانونی مسئولیت‌های نوینی را متوجه هریک از زن و مرد می‌کند بنابراین افراد برای دور زدن این مسئولیت و تعهدهای قانونی، تصمیم به ایجاد ارتباط و زندگی خارج از قلمروی ازدواج قانونی می‌نمایند.

تشکیل خانواده مستلزم مسئولیت‌پذیری و تعهد طرفین است اما در برخی از شرایط، افراد از زیر بار تشکیل خانواده شانه خالی می‌کنند و تن به نوعی زندگی مثل ازدواج سپید می‌دهند که کمترین میزان از تعهد و مسئولیت در آن وجود دارد. (باجلانی ۱۳۹۶: ۱۲۶)

به دیگر سخن، در ازدواج سپید افراد با مسئولیت کمتری مواجه هستند؛ از آن جا که هیچ‌گونه سند و مدرکی دائر بر زن و شوهربودن افراد وجود ندارد، آن‌ها راحت‌تر می‌توانند به رابطه خود پایان دهند. (خلیفه‌زاده یزدی ۱۳۹۶: ۹۲)

در واقع، در هریک از اقسام ازدواج قانونی اعم از دائم و موقت، هریک از زن و مرد طبق قانون از تکالیف و حقوقی برخوردار می‌شوند؛ چنین تکالیف و مسئولیت‌هایی که خاستگاه آن، مقررات موضوعه و تراضی طرفین (به موجب قرارداد ازدواج) می‌باشد باعث می‌شود تا افراد با وقوع عقد ازدواج، وظایفی را نسبت به یکدیگر به عهده بگیرند. به طور مثال، پرداخت نفقه که در زمره آثار ازدواج دائم می‌باشد، این مسئولیت را متوجه زوج می‌کند که مطابق با شرایط قانونی، با تخصیص بخشی از درآمد خود، نیازهای مهم زوجه را برطرف کند. از طرف دیگر، زوجه نیز مطابق با مقررات موضوعه حاکم بر ازدواج، مؤظف به تمکین می‌باشد.

بنابراین همانطور که ملاحظه می‌شود، در زمره آثار ازدواج قانونی، مسئولیت‌هایی است که قانونگذار به عهده هریک از زن و مرد گذاشته است. در این خصوص، ازدواج سپید به عنوان گزینه‌ای مطرح می‌شود که این اجازه را به زن و مرد می‌دهد تا بدون

تحمل هرگونه مسئولیت قانونی، هم‌باشی مستمر و استمتاع جنسی از یکدیگر را تجربه کنند. از این منظر ازدواج سپید بسان یک راه میان‌بر به شمار می‌آید که باعث می‌شود افراد بدون برخورداری از مسئولیت‌های قانونی، با یکدیگر ازدواج کنند. البته در این‌جا باید خاطر نشان نمود که مسئولیت‌گریزی افراد به عنوان یکی از عوامل تشکیل و شیوع ازدواج سپید در جامعه تنها به تکالیف و تعهدهای مالی منصرف نمی‌شود بلکه مسئولیت غیر مالی به ویژه در حوزه عاطفی را هم دربرمی‌گیرد؛ بدین‌سان، برخلاف ازدواج قانونی اعم از دائم و موقت که به ترتیب برای بازه زمانی دائمی یا معین منعقد می‌شود، در ازدواج سپید این امکان برای افراد مهیا است تا بدون تحمل هیچ‌گونه مسئولیت اعم از قانونی، اخلاقی و عاطفی، هر لحظه که تمایل داشتند مخاطب خود را رها نموده و به زندگی با وی خاتمه دهند. در این‌گونه از موارد، حتی افراد نسبت به بارداری زن و تولد فرزند احتمالی ناشی از چنین روابطی نیز مسئولیتی پیدا نمی‌کنند؛ زیرا همانطور که پیشتر نیز گفته شد، طبق قانون، قاعده فراش در مورد ازدواج سپید جریان پیدا نمی‌کند. در این رابطه، مطابق با نظر برخی از روانشناسان، زمانی که دو نفر هیچ‌گونه تعهدی به یکدیگر ندارند ب سختی می‌توانند از نظر احساسی به یکدیگر اعتماد کنند و وابستگی‌ها را افزایش دهند؛ زیرا همواره این ترس وجود دارد که طرف مقابل با مشاهده فرد بهتری برود و او را ترک کند. (باقری ۱۳۹۳: ۹)

با عنایت به مطالب یادشده باید گفت، ازدواج سپید به خاطر حذف مسئولیت‌های مالی و غیر مالی مهمی که در ازدواج قانونی وجود دارد، از جذابیت بالایی بر افراد مسئولیت‌گریز برخوردار است.

۳-۴- تغییر سبک زندگی

در زمره عوامل شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید در جامعه، تغییر سبک زندگی^۱ می‌باشد؛ این مسئله واضح است که فرهنگ و سبک زندگی اصیل ایرانی روابط زن و مرد را در قالب ازدواج شرعی و قانونی می‌پسندد و هرگونه روابطی خارج از آن را رد می‌کند. ازدواج سپید در آموزه‌ها و سبک زندگی اصیل ایرانی هیچ‌گونه جایگاهی ندارد منتها آن‌چه در مقطع کنونی به عنوان یکی از عوامل ناشی از شکل‌گیری ازدواج سپید در جامعه ایرانی مطرح می‌شود همانا تغییر سبک زندگی و بهره‌گیری از الگوهای زندگی جوامع غربی است. در حقیقت، خاستگاه ازدواج سپید در جوامع غربی است؛^۲ (فرشید ۱۳۹۳: ۱۳) در این جوامع، زن و مرد این امکان را دارند تا اعمال زناشویی را بدون ازدواج قانونی در کنار یکدیگر تجربه کنند.^۳ بر این اساس، فاصله‌گیری از سبک زندگی ایرانی و الگوپذیری از سبک زندگی غربی موجب شود تا ازدواج سپید در جامعه ایرانی مطرح و ریشه پیدا کند.

۳-۵- بالا رفتن سن ازدواج

یکی از عوامل مهم تشکیل و شیوع ازدواج سپید در جامعه، بالا رفتن سن ازدواج می‌باشد؛ بالا رفتن سن ازدواج که معلول عوامل مختلفی از جمله شرایط مالی نامناسب، کسب مدارج عالی تحصیلی و غیره می‌باشد می‌تواند منجر به ترغیب افراد جهت انجام ازدواج سپید شود. بر این اساس، زمانی که افراد به هر دلیلی نمی‌توانند از مسیر قانونی در سن مناسب ازدواج کنند، ازدواج سپید به عنوان یک گزینه جایگزین در دسترس آن‌ها قرار می‌گیرد تا بتوانند با توسل به آن، خلاء ناشی از ازدواج قانونی را جبران کنند.

بنابراین هرچه سن ازدواج قانونی در سطح جامعه بالاتر رود، امکان شکل‌گیری ازدواج سپید نیز در جامعه بیشتر می‌شود؛ زیرا ازدواج سپید از منظر هم‌باشی زن و مرد با یکدیگر و همچنین ارضای تمایلات جنسی ایشان، می‌تواند جایگزینی برای ازدواج قانونی به شمار آید. در حقیقت، بالا رفتن سن ازدواج باعث می‌شود تا بین بلوغ جنسی و ارضای تمایلات جنسی از طریق ازدواج قانونی فاصله زیادی به وجود آید، این مسئله می‌تواند به عنوان عاملی پویا برای شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید قلمداد گردد؛ زیرا در اثنای بازه زمانی طولانی که میان بلوغ جنسی و ازدواج قانونی وجود دارد، افراد می‌توانند با توسل به ازدواج سپید نیازهای خود را برطرف کنند.

۱. Lifestyle.

۲. در این خصوص گفته شده است، نخستین ازدواج‌های سپید در جوامع غربی به خصوص فرانسه و ایالات متحده آمریکا شکل گرفتند. (قتیریان ۱۳۹۶: ۱۷۹)

۳. چنین رفتاری مصداق Cohabitation یا همان هم‌باشی یا زندگی با یکدیگر می‌باشد. (Statsky, 2012: 128)

۳-۶- تضعیف باورهای مذهبی

در زمره عوامل ناظر بر تشکیل و شیوع ازدواج سپید در جامعه، تضعیف عقاید و باورهای مذهبی اعضای جامعه می‌باشد. دین مبین اسلام به عنوان دین رسمی ایران،^۱ روابط میان زن و مرد نامحرم که خارج از قلمروی ازدواج مشروع صورت می‌پذیرد را مورد تأیید قرار نمی‌دهد و بسته به این که رابطه مذکور جنسی باشد یا خیر، برای آن کیفیتهایی نیز تعیین نموده است. در واقع، طبق آموزه‌های دین اسلام، ازدواج سپید بسته به این که چه نتایجی را دربرداشته باشد می‌تواند حسب مورد موضوع حد زنا یا ارتباط مادون زنا که از کیفر تعزیری برخوردار است، قرار گیرد. درضمن، فرزندان ناشی از چنین ازدواج‌هایی بدان خاطر که از ازدواج مشروع به دنیا نیامده‌اند، به عنوان ولدالزنا شناخته می‌شوند و قابل انتساب به پدر و مادر بیولوژیکی خود یا همان مرد و زن زناکار نمی‌باشند. بنابراین با احتساب عدم شناسایی روابطی مثل ازدواج سپید در دین رسمی جامعه ایرانی، شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید را می‌توان معلول تضعیف باورهای دینی و مذهبی در میان اکثریت جامعه دانست.

۴. راهکارهای پیشگیرانه اجتماعی در قبال ازدواج سپید

متعاقب بر بررسی و تدقیقی که درباره مهمترین عوامل شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید در سطح جامعه صورت گرفت حال نوبت آن فرا رسیده است تا در خصوص راهکارهای پیشگیرانه مرتبط بحث و فحص صورت پذیرد. با این ترتیب، مهمترین تدابیر پیشگیرانه اجتماعی که می‌توان در راستای مقابله با ریشه‌ها و عوامل ازدواج سپید مورد اتخاذ قرار داد به ترتیب ذیل مورد معرفی و بررسی قرار می‌گیرند.

۴-۱- آگاهی‌رسانی عمومی در قبال پیامدهای سوء ازدواج سپید

آموزش و ارتقای سطح آگاهی عمومی^۲ به عنوان یکی از مهمترین تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در قبال اقسام مختلف بزهکاری به شمار می‌آید. ایجاد برنامه‌های آموزشی و به دنبال آن، افزایش سطح آگاهی عمومی در قبال پیامدهای سوء مربوط به ازدواج سپید می‌تواند به عنوان یک سیاست کنشی و پیشگیرانه نسبت به بروز و شیوع این نوع از روابط در سطح جامعه قلمداد گردد. بنابراین این موضوع که اعضای جامعه بدانند در صورت وقوع چنین ازدواج‌هایی، نه تنها قانونگذار هیچ‌گونه حمایتی را نسبت به زن و مرد و حتی فرزندان متولدشده از چنین ازدواج‌هایی^۳ به عمل نمی‌آورد بلکه ضمانت‌اجراهای کیفری^۴ را نیز متناسب با اعمالی که هرکدام از زن و مرد در بستر چنین ازدواجی انجام داده‌اند بر رفتار ایشان مترتب می‌سازد، می‌تواند ذهن جامعه را نسبت به ابعاد مختلف و پنهان چنین روابطی بیش از پیش روشن سازد.

بر این اساس، اگر قصد و قرار بر آن است تا در راستای مقابله با ازدواج سپید گام‌های جدی برداشته شود، پیش از انجام هرگونه اعمالی، ضروری است تا نسبت به آموزش و ارتقای سطح آگاهی عمومی اقدام لازم صورت پذیرد. در ارتباط با این موضوع که آموزش و آگاهی‌رسانی عمومی در قبال پیامدهای سوء ناظر بر ازدواج سپید باید در چه بستری عملیاتی شود باید گفت، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی به ویژه سیمای ملی می‌تواند راهگشا قلمداد گردد. از این حیث نیاز است تا با ایجاد برنامه‌هایی مستند، با افرادی که از چنین ازدواج‌هایی آسیب‌های جدی دیده‌اند مصاحبه صورت پذیرد و همگام با آن، از نقطه‌نظرهای کارشناسان به ویژه متخصصان حقوقی نیز استمداد صورت پذیرد. بنابراین محور اصلی چنین برنامه‌هایی باید شناسایی و تحلیل این موضوع باشد که به لحاظ عملی و تئوری، چه آسیب‌هایی بر ازدواج‌های سپید مترتب است؛ بدین ترتیب باید مشخص شود که هریک از زن و مرد داخل در چنین ازدواجی و حتی فرزند احتمالی متولدشده بر اثر چنین روابطی چه عاقبت‌های قانونی را در انتظار داشته و از چه حقوقی محروم می‌باشند.

۱. در این باره، اصل ۱۲ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیر قابل تغییر است و مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل می‌باشند...».

۲. Public awareness.

۳. فرزندان متولدشده از چنین ازدواج‌های نامشروعی به عنوان ولدالزنا شناخته می‌شوند؛ در این خصوص، طبق ماده ۸۸۴ قانون مدنی، افراد مذکور نمی‌توانند از پدر و مادر بیولوژیکی خود یا همان پدر و مادر زناکار ارث ببرند.

۴. این ضمانت‌اجراهای کیفری بسته به اعمال مرتکبان می‌تواند در قالب جرایمی چون زنا (ماده ۲۲۱ قانون مجازات اسلامی) و روابط نامشروع (ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات) موضوعیت پیدا کند.

به هر روی، اشراف و آگاهی آحاد جامعه نسبت به آثار و پیامدهای ازدواج سپید باعث می‌شود که افراد تصویر روشنی نسبت به عواقب اعمال خود داشته باشند و همین موضوع نیز به عنوان مکانیسمی در راستای مقابله با ازدواج سپید عمل می‌کند.

۲-۴- اشتغال‌زایی برای جوانان

در زمره تدابیر پیشگیرانه اجتماعی که می‌توان در راستای مقابله با ازدواج سپید مورد نظر قرار داد، اشتغال‌زایی برای جوانان است. تأمین اشتغال کافی و متناسب برای جوانان باعث می‌شود تا افراد از الزامات اولیه برای انجام ازدواج قانونی برخوردار شوند؛ در مقطع کنونی، یکی از مهمترین چالش‌هایی که فراروی جوانان جهت ازدواج قرار دارد، معضل بیکاری و عدم اشتغال به حرفه مناسب است. بنابراین یکی از مکانیسم‌هایی که می‌توان با تکیه بر آن به مقابله با شیوع ازدواج سپید در جامعه پرداخت، ایجاد اشتغال برای جوانان می‌باشد؛ زیرا تا زمانی که جوانان با معضل بیکاری مواجه می‌باشند امکان ازدواج قانونی و تشکیل خانواده از سوی ایشان نیز از رواج کمتری برخوردار است. به هر روی، این موضوع بسان یک واقعیت است که برای سوق دادن جوانان به سمت ازدواج قانونی لازم است تا در وهله نخست، پیش‌نیازهای انجام چنین ازدواجی مهیا شود؛ بدیهی است که جوانی که از بیکاری رنج می‌برد و شغل مناسبی ندارد چگونه می‌تواند تن به ازدواج دهد و مسئولیت زندگی مشترک را به عهده بگیرد. بنابراین اگر قرار بر آن است تا مقابله با ازدواج سپید در دستور کار قرار گیرد، ضروری است تا با اشتغال‌زایی مناسب، همگام با ایجاد یک جامعه پویا به مقابله با اقسام بزهکاری از جمله ازدواج سپید در جامعه نیز مساعدت شود.

۳-۴- حذف تشریفات و تسهیل ازدواج قانونی

یکی از تدابیر پیشگیرانه در جهت مقابله با ازدواج سپید در جامعه، حذف تشریفات و تسهیل ازدواج قانونی می‌باشد. امروزه برای ترغیب افراد جهت انجام ازدواج قانونی ضروری است تا مسیر چنین ازدواج‌هایی تسهیل و هموار گردد؛ طبیعی است که هرچقدر مسیر ازدواج قانونی دچار صعوبت و سختی باشد، تمایل افراد برای چنین روابط قانونی نیز کمتر می‌شود و در نتیجه، این امکان وجود دارد تا افراد به دنبال جایگزین‌های غیر قانونی ازدواج همچون ازدواج سپید بروند. آن‌چه ازدواج قانونی را برای افراد سخت و پیچیده می‌سازد محصول عملکرد توأمان جامعه و دولت است؛ منظور آن است که گاهی اوقات، افراد به تنهایی با دامن زدن به تجملات برای ازدواج قانونی و ایجاد تشریفات غیر معمول و هزینه‌بردار، مسیر انجام ازدواج را سخت می‌کنند و برخی مواقع نیز عدم حمایت کافی دولت از نهاد خانواده مسیر ازدواج قانونی را ناهموار می‌کند. بر این اساس، در وهله اول لازم است تا با استفاده از رویکرد آموزش‌محور و فرهنگ‌سازی این مسئله برای آحاد جامعه روشن شود که تشریفات و تجملات غیر معمول ازدواج بسان امری ناپسند به شمار می‌آید؛ چرا که با وجود چنین نگرشی، بسیاری از افراد که از توان مالی کافی برخوردار نیستند امکان ازدواج را پیدا نمی‌کنند. بنابراین نیاز است تا رویکرد جامعه به سمت آسان‌گیری ازدواج قانونی سوق پیدا کند.

از سوی دیگر، دولت نیز موظف است تا با ایجاد تدابیر متعدد، تسهیل بستر ازدواج قانونی را برای همگان مهیا کند؛ در این خصوص، اگرچه قانونگذار با انشای قانون تسهیل ازدواج جوانان در سال ۱۳۸۴ گام مثبتی را در راستای آسان‌سازی ازدواج انجام داد اما دولت هنوز نتوانسته است وظایف مصرح خود را به موجب قانون یادشده به نحو مناسبی انجام دهد. در حقیقت، با گذشت حدود پانزده سال از تصویب قانون تسهیل ازدواج جوانان، هنوز بسیاری از تدابیر مهم پیش‌بینی شده در قانون مذکور به بار ننشسته است؛ در این رابطه، مطابق با قانون تسهیل ازدواج جوانان، دولت وظیفه دارد تا با ایجاد صندوق اندوخته جوانان (ماده ۱ قانون مذکور)، تمهید وام ودیعه برای اجاره مسکن (ماده ۲ قانون مزبور)، ایجاد مسکن موقت (ماده ۳ قانون یادشده)، اولویت برای اشتغال جوانان متأهل (ماده ۹ قانون مذکور)، ایجاد کمک‌هزینه زندگی (ماده ۴ قانون پیش‌گفته) و غیره، سیاست آسان‌سازی ازدواج را در دستور کار قرار دهد. بنابراین همانطور که ملاحظه می‌شود قانون تسهیل ازدواج جوانان، تدابیر سنجیده‌ای را در راستای رفع موانع ازدواج قانونی برداشته است اما دولت با عدم انشای آیین‌نامه اجرایی قانون یادشده^۱ بعد از

۱. در این ارتباط، آمده است: «سید جواد رضوی، مدیرکل دفتر برنامه ریزی و توسعه اجتماعی وزارت ورزش و جوانان در گفت‌وگویی با ایسنا، با اشاره به اینکه قانون تسهیل ازدواج در سال ۸۴ به تصویب رسیده است، گفت: بر اساس این قانون حداکثر تا سه ماه بعد از تصویب، آیین‌نامه اجرایی آن باید تدوین می‌شد این در حالیست که از زمان تصویب این قانون ۱۳ سال گذشته است». به نقل از: عمر ۱۳ ساله «قانون تسهیل ازدواج» و مصوباتی که هرگز اجرایی نشد (۱۳۹۷/۵/۲۷)؛ خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا).

گذشت زمان طولانی از زمان تصویب مقرره مزبور، امکان شکوفایی تدابیر موجود و به دنبال آن، آسان‌سازی ازدواج را دچار وقفه نموده است.

۴-۴- سیاست‌های تشویقی برای ازدواج قانونی

یکی دیگر از تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در راستای مقابله با شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید، ایجاد سیاست‌های تشویقی برای ازدواج قانونی است؛ در حقیقت، همگام با تسهیل ازدواج جوانان که در مبحث پیشین بدان اشاره صورت پذیرفت، لازم است تا یک‌سری سیاست‌های تشویقی نیز برای ازدواج قانونی مهیا شود. رسالت سیاست‌های تشویقی برای ازدواج قانونی آن است که افراد بیش از پیش برای ازدواج و تشکیل خانواده ترغیب شوند؛ بدین ترتیب، سیاست‌های یادشده موجب می‌شوند تا جاذبه بیشتری برای ازدواج قانونی در میان آحاد جامعه شکل بگیرد. چنین جاذبه‌ای نیز منجر به آن می‌شود تا جایگزین‌های غیر قانونی ازدواج مثل ازدواج سپید به تدریج به حاشیه رانده شوند.

البته ناگفته پیداست که در راستای ترسیم سیاست‌های تشویقی جهت سوق‌دادن افراد به ازدواج قانونی باید نیازها و دغدغه‌های روز جوانان نیز اهتمام لازم را نشان داد؛ چرا که در غیر این صورت نمی‌توان بازدهی مناسبی را از اجرای چنین سیاست‌هایی دریافت نمود. به طور مثال، یکی از سیاست‌های تشویقی برای ازدواج قانونی به سربازی پسران منصرف می‌گردد؛ بدین ترتیب می‌توان تدابیری را به کار گرفت که با انجام ازدواج، مدت چشمگیری از خدمت وظیفه عمومی کسر شود^۱ یا این که سربازان متأهل بتوانند در شهر محل سکونت همسر خود به ایفای وظیفه بپردازند. ایجاد وام‌های قرض‌الحسنه که با لحاظ شرایط اقتصادی روز جامعه بتواند بیشتر هزینه‌های ازدواج را جبران سازد نیز جلوه دیگری از سیاست تشویقی برای ازدواج قانونی را تداعی می‌کند. در حال حاضر، ترسیم و برقراری سیاست تشویقی برای ازدواج جوانان کم و بیش^۲ مورد اهتمام مسئولان و سیاستگذاران امر قرار گرفته است؛ با این وجود، برای مقابله با جلوه‌های بزهکارانه همچون ازدواج سپید در جامعه نیاز است تا بیش از پیش به تقویت سیاست‌های تشویقی جهت انجام ازدواج پرداخته شود.

۴-۵- ترویج فرهنگ ایرانی - اسلامی

ترویج فرهنگ ایرانی اسلامی یکی دیگر از تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در راستای مقابله با شیوع ازدواج سپید در جامعه را تشکیل می‌دهد. در واقع همانطور که پیشتر نیز بیان شد، در زمره عوامل پیدایش ازدواج سپید در جامعه ایران، تغییر سبک زندگی و تأسی از فرهنگ و الگوی زندگی غربی می‌باشد؛ به همین خاطر برای مقابله با چنین عاملی لازم است تا به جای فرهنگ غربی، فرهنگ زندگی ایرانی اسلامی در میان آحاد جامعه ترویج گردد؛ چرا که از منظر فرهنگ ایرانی و اسلامی، زندگی مشترک تنها از طریق ازدواج مشروع و قانونی امکان‌پذیر می‌باشد و در نتیجه، روابطی مانند ازدواج سپید مردود می‌باشد. بنابراین برای مقابله با ازدواج سپید در جامعه ضروری است تا با سبک زندگی غربی مقابله صورت پذیرد؛ این موضوع نیز جز با ترویج فرهنگ ایرانی و اسلامی ممکن به نظر نمی‌رسد؛ در حقیقت، با توسل به وسایل مختلف از جمله رسانه‌های ارتباط جمعی یا از طریق آموزش در سطح مدارس، دانشگاه‌ها و سایر نهادهای جامعه‌پذیرسازی افراد باید فرهنگ ایرانی و اسلامی بیش از پیش مورد نشر و ترویج قرار گیرد.

۴-۶- درمان رایگان اعتیاد جنسی

در زمره تدابیر پیشگیرانه اجتماعی که در جهت مقابله با شکل‌گیری ازدواج سپید در جامعه می‌توان به کار بست، درمان رایگان اعتیاد جنسی^۳ می‌باشد.

۱. در این ارتباط آمده است: «همچنین بسیاری از سربازان وظیفه متاهل، در رابطه با کسری خدمت در صورت تاهل سوالاتی دارند، که بهتر است بدانند تاهل کسری خدمت ندارد». به نقل از: آیا کسری خدمت به سربازان متاهل تعلق می‌گیرد؟ (۱۳۹۸/۱/۱۷)؛ پایگاه خبری تحلیلی تابناک.

۲. در حال حاضر، مطابق با بودجه سال ۱۳۹۸ کشور، میزان وام قرض‌الحسنه ازدواج برای هر یک از زوجین مبلغ سی میلیون تومان تعیین شده است. به نقل از: شرایط دریافت «وام ازدواج» ۳۰ میلیونی اعلام شد (۱۳۹۷/۱۲/۴)؛ خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا).

۳. Sex addiction.

اعتیاد جنسی همانطور که از عنوان آن نیز پیدا است ناظر بر وابستگی غیر معمول و شدید به ارضای تمایلات جنسی می‌باشد؛ در واقع، در افراد مبتلا به اعتیاد جنسی، شهوت و ارضای غریزه جنسی از چارچوب معمول آن خارج می‌شود و وصف اعتیادگونه به خود می‌گیرد. به دیگر سخن، اعتیاد جنسی به وضعیتی اطلاق می‌شود که طی آن، فرد توان کنترل بر رفتار جنسی خود را از دست می‌دهد و در نتیجه، هم خود فرد و هم جامعه متحمل تجربیات زاینباری می‌گردند. درضمن، این مسئله آسیب و تهدیدات بسیار جدی برای امنیت اجتماعی را به وجود می‌آورد. (سلطانی و ترکمان ۱۳۹۷: ۱۴۱)

از آنجا که ازدواج سپید به عنوان وسیله‌ای برای ایجاد روابط متعدد و موازی جنسی به شمار می‌آید به عنوان گزینه مناسبی برای افراد مبتلا به اعتیاد جنسی شناخته می‌شود؛ بدین ترتیب، برای مقابله با ازدواج سپید لازم است تا درمان اعتیاد جنسی در کانون توجه قرار گیرد. در این خصوص، لازم است تا ابتدا با تبیین و تشریح مفاهیم تنوع‌خواهی و اعتیاد جنسی برای همگان، سطح آگاهی عمومی نسبت به چنین مسائلی بالا رود و در نتیجه، آثار سوء هریک از این موارد بر عملکرد فردی و اجتماعی اشخاص به وضوح معین گردد؛ همچنین ضروری است تا از این حیث مراکز تعبیه شود تا نسبت به درمان و رفع چنین مواردی اقدام لازم را به عمل آورند؛ بدین سان، شایسته آن است تا با تخصیص بودجه مناسب و کافی، نهادهایی به صورت رایگان خدمات مذکور را انجام دهند.

برآمد و پیشنهادها

با مطالعه و بررسی که در این نوشتار صورت پذیرفت مشخص گردید، چنانچه علت‌شناسی دقیقی از ازدواج سپید صورت پذیرد این امکان وجود دارد تا بتوان با اتخاذ تدابیر پیشگیرانه اجتماعی، راهبرد مناسبی را در راستای مقابله با شکل‌گیری و شیوع چنین روابط شومی در سطح جامعه مورد نظر و عملیاتی شدن قرار داد. امروزه، ازدواج سپید که خاستگاه آن جوامع غربی و فرهنگ و سبک زندگی آن‌ها می‌باشد بیش از هر زمان دیگر، سلامت خانواده ایرانی را مورد تهدید قرار داده است؛ برای مقابله با چنین ازدواج‌هایی که روابط متعدد و موازی جنسی را به ارمان می‌آورد نیاز است تا قبل از ورود حقوق کیفری و استفاده از مجازات‌های تنبیهی، رویکرد پیشگیرانه را مورد تأمل و استفاده قرار داد. در این خصوص، پیشگیری اجتماعی به عنوان یکی از انواع راهبردهای پیشگیرانه از درجه اهمیت بالایی در راستای مقابله با ازدواج سپید برخوردار است.

البته ترسیم و اجرای تدابیر پیشگیرانه اجتماعی در قبال ازدواج سپید مستلزم آن است تا در ابتدا، علت‌شناسی ازدواج مذکور در دستور کار قرار گیرد؛ بدین ترتیب، با کنکاشی که از این حیث صورت پذیرفت مشخص شد، دلایل شکل‌گیری و شیوع ازدواج سپید در جامعه منحصر به ابعاد خاصی نیست بلکه قلمروی گسترده‌ای را از یک سو، در محورهای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و از طرف دیگر، در حوزه فردی دربرمی‌گیرد. با التفات به عوامل مختلف ناظر بر شکل‌گیری ازدواج سپید، پیشگیری اجتماعی نیز می‌تواند متناسب با آن‌ها، راهکارهای مناسبی را برای مقابله با ازدواج مذکور توصیه و عملیاتی نماید؛ در این زمینه، آموزش و ارتقای سطح آگاهی عمومی در مقابل آثار و پیامدهای سوء ناظر بر ازدواج سپید به عنوان نخستین تدبیر پیشگیرانه اجتماعی به حساب می‌آید که از جنبه زیرساختی نیز برخوردار است. بنابراین همگان باید بدانند که در صورت وقوع چنین روابطی، چه عواقب و محرومیت‌های نصیب هریک از زن و مرد و فرزند احتمالی متولدشده از چنین ازدواجی می‌گردد. در واقع، تا زمانی که زوایای پنهان چنین روابط شومی برای آحاد جامعه آشکار نشود، نمی‌توان در مسیر مقابله با ازدواج سپید توفیق چشمگیری به دست آورد. در کنار آموزش همگانی، تدابیر پیشگیرانه دیگری در حوزه‌های ترویج شعائر و فرهنگ اسلامی و ایرانی، درمان اعتیاد جنسی، تسهیل ازدواج جوانان و برداشتن موانع آن به ویژه در حوزه اشتغال و مسکن افراد نیز قابل اشاره است.

در این ارتباط، اگرچه قانونگذار در قانون تسهیل ازدواج جوانان در سال ۱۳۸۴، تدابیر پسندیده‌ای را در راستای حمایت و تشویق جوانان برای ازدواج اتخاذ نموده است اما با گذشت نزدیک به پانزده سال از تصویب قانون مذکور، بسیاری از تدابیر آن به منصفه اجرا و عملیاتی شدن نرسیده است. با این مراتب، برای کسب بازدهی مناسب از راهبرد پیشگیرانه اجتماعی در راستای مقابله با ازدواج سپید توصیه می‌شود تا با اتخاذ یک رویکرد جامع و مسئولیت‌مدارانه، همگام با شناسایی پیامدهای سوء ازدواج سپید برای آحاد جامعه، حمایت حداکثری و تشویق بیش از پیش افراد به ازدواج قانونی در دستور کار قرار گیرد.

منابع

۱. آبادی‌زاده، فریبا (۱۳۹۵)؛ بررسی فقهی شرط توارث در نکاح منقطع از منظر فقه امامیه، نشریه مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، شماره ۲، ۱۷۸-۱۹۰.
۲. احمدی، کامیل (۱۳۹۷)؛ زیر پوست شهر: تحلیل پدیده ازدواج سفید در کلان شهرهای ایران، نشریه مطالعات علوم راهبردی و علوم انسانی، شماره ۱۵، ۱۳۳-۱۵۴.
۳. باجلانی، فاطمه (۱۳۹۶)؛ ازدواج سفید؛ رویکردها و پیامدهای حقوقی و جامعه‌شناختی ایران، انتشارات سنجش و دانش، چاپ اول، تهران.
۴. باقری، سمیه (۱۳۹۳)؛ گزارشی بر روند روبه رشد خانه‌های مجردی و ازدواج سفید؛ خانه مجردی راهکار یا راه فرار؟، نشریه گزارش، شماره ۲۶۳، ۹-۱۰.
۵. خلیفه‌زاده یزدی، آسیه (۱۳۹۶)؛ تحلیل حقوقی و جرم‌شناختی ازدواج سفید در ایران، انتشارات سنجش و دانش، چاپ اول، تهران.
۶. سلطانی، ادریس و ترکمان، فرح (۱۳۹۷)؛ بر ساخت سامانه اعتبار جنسی در ایران، نشریه پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، شماره ۹، ۱۴۱-۱۷۸.
۷. صفاری، علی (۱۳۸۱)؛ انتقادات وارده به پیشگیری وضعی از جرم، نشریه تحقیقات حقوقی، شماره ۳۵ و ۳۶، ۱۹۳-۲۳۴.
۸. صفایی، سید حسین و امامی، اسدالله (۱۳۹۶)؛ مختصر حقوق خانواده، نشر میزان، چاپ چهل و هفتم، تهران.
۹. عبدی‌نیا، افروز و علامت‌ساز، بتول (۱۳۹۸)؛ ازدواج سفید و پیامدهای آن در کشور، نشریه دستاوردهای نوین در علوم انسانی، شماره ۱۱، ۱۰۵-۱۰۰.
۱۰. فرشید، آرزو (۱۳۹۳)؛ دلایل گرایش به زندگی مجردی و ازدواج سفید از نگاه برخی از نمایندگان مجلس؛ کند و نامتوازن به سمت مدرنیته رفته‌ایم، نشریه گزارش، شماره ۲۶۳، ۱۳-۱۴.
۱۱. قنبریان، مهدی (۱۳۹۶)؛ بررسی ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران و غرب (مدرنیته)، نشریه مطالعات حقوق، شماره ۱۷، ۱۶۹-۱۸۲.
۱۲. متولی‌زاده، نایینی (۱۳۸۶)؛ پیشگیری رشدمدار (زودرس)، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۲، ۱۲۳-۱۴۲.
۱۳. محمدی اصل، عباس (۱۳۹۳)؛ جنسیت و ازدواج سفید، نشریه گزارش، شماره ۲۶۳، ۱۸-۲۰.
۱۴. مندلی، جنون (۱۳۹۳)؛ درآمدی بر پیشگیری از جرم (تعاریف، تاریخچه، رویکردها و دورنماها) (ترجمه ابراهیمی، شهرام، نشر میزان، چاپ اول، تهران).
۱۵. نظافتی، محمدرضا (۱۳۹۶)؛ ازدواج موقت و ارتباط سفید، نشریه قانون‌یار، شماره ۲۰، ۳۷-۷۰.
۱۶. Adeleye, G., et al. (1999). World Dictionary of Foreign Expressions: A Resource for Readers and Writers, Bolchazy-Carducci Publishers.
۱۷. Arrington, R. (2006). Crime Prevention: The Law Enforcement Officer's Practical Guide, Jones and Bartlett Publishers.
۱۸. Reyland, N. W. (2011). Zbigniew Preisner's Three Colors Trilogy: Blue, White, Red: A Film Score Guide, Scarecrow Press.
۱۹. Statsky, W. P. (2012). Family Law, Cengage Learning.
۲۰. Von Hirsch, A., et al. (2000). Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention, Hart.

وبگاه‌های مجازی

۱. آیا کسری خدمت به سربازان متاهل تعلق می‌گیرد؟ (۱۳۹۸/۱/۱۷)؛ پایگاه خبری تحلیلی تابناک.
۲. شرایط دریافت «وام ازدواج» ۳۰ میلیونی اعلام شد (۱۳۹۷/۱۲/۴)؛ خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا).
۳. عمر ۱۳ ساله «قانون تسهیل ازدواج» و مصوباتی که هرگز اجرایی نشد (۱۳۹۷/۵/۲۷)؛ خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا).